

ДУХОВНІСТЬ. КУЛЬТУРА. ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДЛІТКІВ

В статтє рассматриваются проблемы в становлении духовной культуры личности. Внимание акцентируется на воспитании у подрастающего поколения культуры, духовности, коммуникативности в процессе туристско-краеведческой деятельности подростков.

The article deals problems of spiritual culture of the person which is formed in the process of touristic activity.

Виховання підростаючого покоління для кожної нації – це найважливіший складник національної культури. Передача всіх культурно-історичних традицій батьків, дідів та прадідів завжди гарантували вічність життя нації.

Духовні якості певного етносу передаються у спадок нащадкам і справжнє виховання не може існувати поза традиційною культурою нації. Від пізнання рідного, національного до пізнання чужого, багатонаціонального, світового в процесі туристської діяльності у підлітків формуються і виховуються ці якості.

Духовність, як категорія людського буття, виражає [1, с. 179] здатність особистості до творення культури та само творення. Підліток в процесі туристської діяльності може не тільки пізнавати та відображувати навколишній світ, а й творити його.

Культура (лат. cultura – обробка), соціологи та антропологи використовують це поняття як збірне, яке відображає набуті аспекти життя людського суспільства. Поняття “культура” в англо-французьких традиціях часто використовується як синонім поняття “цивілізація”, як “культивувати”, так і “цивілізувати” означає протистояти (чинити опір) варварству [2, с. 184].

Що сьогодні відбувається з людською культурою і духовністю?

Може ми повертаємось до варварства? Може настала агонія нашої культури? Ми спостерігаємо безпрецедентну кризу культури. Масова культура і сучасне дозвілля заповнили повсякденне життя. Культурний простір заповнила тюремна романтика, яка оспівує непорушність бандитських законів, взаємини на “зоні”, подвиги “авторитетів”, навіть для мобільних телефонів пропонують мелодії “Мурки”, “Бригада-2”, “Гоп-стоп”, “Еurore, оргазм жінки”... Цілодобово по телебаченню демонструється статевий акт. Одним словом, товар – лицем.

Зрозуміло, що цей процес супроводжується розпадом традиційних цінностей, які особливо впадають у вічі у сфері освіти та виховання.

Що робити, щоб вийти з духовної кризи?

У суспільстві, яке втратило ідеали, моральні засади якого підірвані корупцією, насиллям, крадіжками, пропагандою алкоголізму, наркотиків, куріння, сексу, виховання втрачає смисл, а тому система освіти виконує свої функції у найвужчому значенні – передає позитивні знання тим, хто ще може їх сприйняти.

Гуманістичний ідеал, як і саме людство, яке його створило, сьогодні знаходиться в глибокій глобальній кризі.

Як співвідносити ідеали гуманізму з тим, що сьогодні має місце в нашому житті: зростання утилітаризму, аморалізм, агресивність, жорстокість, насилля, корупція.

“Гуманізм, як ідеал і орієнтир життєдіяльності, зазнав поразку всюди, тому що привів до розриву між людиною і буттям, відчуження від людини створеної нею і поневоленої її науково-технічною дійсністю, до втрати життєвих культурних коренів, до обезсмыслення світу” [3, с. 41].

Глобалізація призвела [4, с. 65] до відірваності від суб'єктивної реальності, прагнення до комфорту, а не до істини, свідомість стала інформатизована.

У процесі нашого дослідження ми вивчаємо особистість дитини в підлітковому віці, найбільш характерні помилки властиві дитячій інфантильній свідомості, позбавленій критичності, внаслідок обмеженого життєвого досвіду. Для підлітків ця обмеженість викликана ще малою тривалістю життя і додатково обмеженим особистим досвідом опікою з боку дорослих. Тому залучення підлітків до туристської діяльності ми розглядаємо як один із засобів стимулювання соціально-комунікативної активності особистості вихованців підліткового віку.

Особистість опинилась у важкій ситуації: чимало старих гуманістичних уявлень стали неспроможними, їх треба переусвідомлювати. У той же час зміни, які відбуваються в суспільстві, зумовлюють зростання можливостей кожного окремого індивіда, що зумовлює передумови для дійсної гуманізації людства.

Самоцінність людської індивідуальності стає однією з важливих характеристик гуманістичного ідеалу, який склався в сучасній культурі.

Розвиток сучасної цивілізації пов'язано саме з підвищенням значення діяльності окремої людини (особистості). Діяльність завжди певним чином пов'язана з проявом комунікативної активності особистістю.

Проблемами комунікації займаються представники різних наук: філософи, культурологи, лінгвісти, педагоги, психологи, соціологи.

Комунікація (лат. *communication*) – спілкування. Ми розглядаємо комунікацію, як специфічну самостійну форму взаємодії та взаємозв'язків підлітків у процесі туристської діяльності. Комунікативність і духовність являють собою ціннісні характеристики особистості у сучасному світі, які характеризуються наявністю у особистості здібностей і можливостей до зміни умов життя і самої себе, тобто прояву соціально-комунікативної активності. Комунікативність і духовність у сучасному часі виражають загальнолюдські та індивідуальні інтереси особистості.

Теорію комунікативної дії розвинув німецький соціальний філософ Ю.Хабермас [2, с. 170], який виділив чотири ідеальні типи соціальної дії: стратегічну (дія керується егоїстичними цілями); нормативну (підкорення дії загальноприйнятим нормам і цінностям);

драматургічну (гра на публіку, створення власного іміджу); комунікативну (невимушена згода учасників дії для досягнення спільних результатів у певній ситуації).

Ю.Хабермас шукає шляхи [5], які вивели б суспільство з кризи, в якому воно опинилось. Він робить акцент на міжлюдську взаємодію – “інтерацію” (комунікацію).

Туристсько-краєзнавча діяльність підлітків характеризується комунікативною спрямованістю. Вона ґрунтується на принципах взаєморозуміння.

Туристсько-краєзнавча діяльність висуває висновок про необхідність урахування вікових, статевих та індивідуальних особливостей кожної особистості підлітка. У процесі туристсько-краєзнавчої діяльності здійснюється особистісно-розвиваючий підхід до вихованців (не сліпе пристосування до їх особливостей), а здійснюються саме наполегливі пошуки доцільних засобів впливу на особистість підлітка з урахуванням її індивідуальних рис – сили волі, характеру, темпераменту, нахилу, уподобань, смаків, здібностей, інтересів та потреб, відповідальності, справедливості, чесності. Спілкування між підлітками в малій соціальній групі (туристській групі) – важливий і вихідний момент нашого дослідження, де особлива увага приділяється взаєморозумінню між учасниками туристської діяльності в процесі стимулювання соціально-комунікативної активності особистості підлітка. У дещо вужчому, – зміст виховання особистості підлітка в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності (ТКД) охоплює формування здорового способу життя, інтелектуальний і фізичний розвиток, прищеплення працьовитості й естетичних смаків. Зміст виховання у ТКД охоплює піклування про здоров'я і фізичний розвиток вихованців, передачу знань і навичок, привчання до домашнього побуту, забезпечення професійної обізнаності в певній галузі виробництва, підготовку до сімейного життя, формування духовного світу підлітка.

У процесі ТКД педагог спирається на позитивні звички підлітка, заохочує вихованців до гарних вчинків, допомагає долати труднощі й застерігає від поганого. Н.А.Фоменко підкреслює, що основне завдання туристської діяльності – забезпечення доступності до цінності культурних і природних здобутків [6, с. 114].

Туристсько-краєзнавча діяльність – це не стільки формування знань і спеціальних умінь, скільки розвиток певних емоційно-цінносних відносин до себе, до оточуючих тебе людей, до Батьківщини, до світу. Але повноцінну, цілісну, національно свідому

особистість із почуттям власної гідності, з високими моральними якостями можливо виховати тільки завдяки правильно організованій системі вивчення національних традицій і звичаїв.

В.Йілге, вивчаючи культурну політику в Україні, велику увагу приділяє значенню і функції пам'ятників, як символів української національної ідеї, їх впливу на розвиток особистості, певної соціальної групи [7].

Необхідною умовою ефективного виховання особистості підлітка засобами мистецтва є активно-творче сприйняття, котре включає результати перцептивних і інтелектуальних, репродуктивних і творчих актів особистості, чому сприяє участь дитини підліткового віку в туристській діяльності.

ТКД являє собою специфічний генератор ціннісного ставлення до навколишньої дійсності, що розширює можливості пізнання художньої картини світу через передачу різноманітних настроїв, активізує сферу власних почуттів і переживань дитини (наприклад, хлопчик намалював картину після турпоходу; дівчинка склала пісню про кохання, а інша – вірш про місячну ніч біля туристського вогнища...).

Найбільш істотними рисами українського характеру є його емоційність, чутливість, ліризм, які дуже виявляються в процесі ТКД. Взагалі ці риси реалізуються в естетизмі життя українського народу і обрядовості, в українській пісенності, своєрідному м'якому гуморі, в артистизмі вдачі. Оформлення українських світлиць, український запальний танець, українську мелодію пісні, українську писанку, вишиванку не можна сплутати з відповідними естетичними цінностями інших народів. До цього вихованці-туристи можуть доторкнутися під час туристського походу, принести до шкільного музею цінні експонати.

Ми, українці, виділяємось серед інших народів специфічними естетичними уподобаннями, це відмічає також і німецький дослідник В.Йілге [8].

Рух національного відродження дав українцям відчуття окремого, самобутнього народу, що володіє власною культурою, має свої естетичні уподобання. Естетичні смаки починають формуватися з раннього дитинства. У нашій роботі ми простежуємо цей феномен у підлітковому віці. У загальноосвітніх навчальних закладах стали запроваджувати українську символіку, українську пісню, проводити заходи, присвячені релігійним святкам і т.ін. Таких заходів у школах проводять дуже багато, не замислюючись над їх змістом, системою

виховання в цілому. На жаль, виховна цінність багатьох таких заходів відсутня або незначна.

Прошу звернути увагу на залучення дітей в позашкільній освіті у 2002 році: в художньо-естетичних гуртках займалося 516 тис. дітей, в науково-технічних – 223 тис., в еколого-натуралістичних – 128 тис., в туристсько-краєзнавчих – 100 тис., фізкультурно-спортивних – 90,5 тис. Розподіл гуртків, груп, творчих об'єднань позашкільних навчальних закладів за напрямками позашкільної освіти у 2002 році [10, с. 237] склався таким чином: художньо-естетичні – 43%, науково-технічні – 19%, еколого-натуралістичні – 11%, туристсько-краєзнавчі – 8%, фізкультурно-спортивні – 8% [9, с. 237].

Враховуючи те, що гуманістичним ідеалом сучасного виховання виступає всебічний розвиток особистості, який дозволяє гармонізувати фізичні й духовні сили людини, забезпечити її успішне опанування здобутками загальнонародської культури, то сьогодні кожен загальноосвітній навчальний заклад потребує вчителів-вихователів, що вміють керувати гуртками, студіями, самодіяльними колективами вихованців, готовими взяти на себе організацію дозвілля молоді.

Література

1. Філософський енциклопедичний словник / За ред. В.І.Шинкарука. – К.:Абрис, 2002. – 742с.
2. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. // Навч.словник-довідник / За заг.ред. В.М.Пічі. – К.: “Каравела, Львів: Новий Світ – 2000”, 2002. – 480с.
3. Лекторский В.А. Идеалы и реальность гуманизма. – М. – 1985. – 341с.
4. Братимов О.В., Горский Ю.М., Делягин М.Г., Коваленко А.А. Практика глобализации: Игры и правила новой эпохи. – М.: ИНФРА – М., 2000. – 344с.
5. Habermas J. Theory of Communicative Action. Boston, Beacon Press, 2 vols., 1984.
6. Фоменко Н.А. Зміст туристської освіти як предмет теоретико – методологічного дослідження // Теоретичні питання культури, освіти та виховання / Зб.наук.праць КНЛУ.- Київ. – 2004. – № 28. – С. 113-117.
7. Jilge W. Kulturpolitik als Geschichtspolitik. “Der Platz der Unabhangigkeit” in Kiev./ Osteuropa. Berlin. 2003. - № 1. - S. 33-57
8. Jilge W. Exklusion oder Inklusion? Geschichtspolitik und Staatssymbolik in der Ukraine. / Osteuropa. Berlin. 2003. – № 7. – S.984-994.

9. Формування здорового способу життя української молоді: стан, проблеми та перспективи: Щорічна доповідь Президентів України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів про становище молоді в Україні (за підсумками 2002 р.) / О.А.Артюк, О.М.Балакірева та ін.; Держкомітет України в справах сім'ї та молоді. К., 2003. – 249с.

Л.Р.Шпачук

НАУКОВІ ОСНОВИ ІНТЕГРАЦІЇ ЯК ОДНІЄЇ З ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ШКОЛИ

В статье сделана попытка определить научные основы интеграции и потенциальные возможности ее для оптимизации учебно-воспитательного процесса в современной школе.

The article has made an attempt to define the scientific grounds of integration, to give a broad outline its potential in terms of the teaching process in modern school.

З-поміж різноманітних ідей, які пропонувало людство протягом історії, знаходимо кілька найбільш глибоких, змістовних і перевірених часом, до яких належить ідея єдності наукових знань, що ґрунтується на єдності природи в її найширшому розумінні.

Ідеться про інтеграцію як “одну з глобальних тенденцій та особливостей науки, мистецтва і культури в цілому” [1, с. 2].

Поняття “інтеграція” розроблено в царині фундаментальних наук. Так, уже в XVII ст. цей термін використовувався для позначення точно визначеної математичної операції, а в середині XIX ст. його і протилежне йому поняття “диференціація” було введено у науковий обіг для пояснення і характеристики процесів, що відбуваються в багатьох галузях матеріального і духовного життя суспільства.

У другій половині XX ст. сфера вживання терміна інтеграція значно розширюється – починає дефінувати процеси і явища у філософії, географії, економіці тощо.

За Філософським енциклопедичним словником, “інтеграція – це сторона процесу розвитку, пов’язана з об’єднанням у ціле різнорідних частин і елементів... Ядром поняття “інтеграція” є впорядкування неоднорідних складових у певну цілісність, систему, що має потенціал розвитку” [8, с. 25].

Інтеграційні процеси відбуваються у кожній сфері людської діяльності, бо вони відображають взаємодію між окремими